

REFERENCES

1. Vyshnevskaya S. (2011). Synthesis of traditional and newest trends in the composer-creative activity of bandura performers. Collection Ivan Franko State Pedagogical University Young scientists Research Papers, 2. 18–20 [in Ukrainian].
2. Vlasov. V. (2006). Pieces for voice and bandura. Ternopil: Navchaljna knygha – Boghdan [in Ukrainian].
3. Morozevich, N. (2003). Bandura art as cultural property of contemporaneity. (Extended abstract of candidate's thesis). The Odessa State A.Neghdanova Academy of Music, Odessa [in Ukrainian].
4. Morozevich, N. (2000). The expressive potential of bandura in the art of the eve of the 21st century. Scientific Herald of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine, 14. 50–58 [in Ukrainian].
5. Musical Encyclopedic Dictionary. (1990). Moscow: Sovetskaya entsiklopediya [in Russian].
6. Hotkevych G. Pieces for the Kharkiv bandura. Kharkiv: Ekskljuzyv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 22.05.2019 р.

УДК 784

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2019-28-2.18>

Тетяна Петрівна Круліковська

<https://orcid.org/0000-0001-5997-158X>

здобувач кафедри історії музики

Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка

t.krul@i.ua

МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЛАДИСЛАВА ЗАРЕМБИ

Мета дослідження – здійснити огляд музично-педагогічної діяльності українського композитора другої половини XIX – поч. XX ст. польського походження Владислава Заремби; проаналізувати творчу спадщину, яка має яскраве педагогічне спрямування, відтворює загальні естетичні, виховні концепції та спрямована на професіоналізацію музичної освіти.

Методологія дослідження – застосовано методи історико-культурологічного, музично-естетичного та жанрово-стильового аналізу, що дозволило виявити особливості музично-педагогічної діяльності Владислава Заремби в контексті становлення професійної музичної освіти. **Наукова**

новизна полягає у висвітленні педагогічної діяльності Владислава Заремби, обґрунтуванні засад його музично-педагогічної і просвітницької діяльності, окресленні значення творчої спадщини у становленні та розвитку професійної музичної освіти другої половини XIX – поч. XX ст. **Висновки.** Аналіз творчого доробку Владислава Заремби, в числі якого – фортепіанні твори на українські теми, вокальні твори на слова Т. Шевченка, педагогічні збірки «Співаник для наших дітей» та «Маленький Падеревський», – дав можливість означити ключові педагогічні та естетичні погляди автора, коло жанрів, образів, засобів музичної виразності, рівень складності творів, їх дидактично-пізнавальний та національно-виховний потенціал, а також дозволив прослідкувати становлення важливих закономірностей музичної освіти, які спрямовані на відповідність змісту музичного навчання і виховання відносно певного історичного періоду, а також орієнтованість на національну музичну традицію.

Ключові слова: Владислав Заремба, музична освіта, педагогічна діяльність, фортепіанна творчість, вокальна творчість, педагогічні збірники, «Співаник для наших дітей», «Маленький Падеревський».

Tetiana Krulikovska, Postgraduate Student of the Department for Music History at Mykola Lysenko Lviv National Music Academy.

Vladyslav Zarembo's pedagogical activity through music

The research aims to review music and pedagogical activity of the Ukrainian-Polish composer Vladyslav Zarembo in the second half of the 19th century – the early 20th century and analyze his creative heritage, which is rather pedagogically oriented, reproduces general aesthetic and educational concepts and is directed at the professionalization of musical education. **Research methodology** includes historical and cultural, musical and aesthetic, genre- and style-oriented analysis, which made it possible to reveal the peculiarities of music and pedagogical activity of Vladyslav Zarembo in the context of developing professional musical education. **The scientific value of research** is rooted in highlighting pedagogical activity of Vladyslav Zarembo, justifying the principles of his music pedagogical activity, outlining the significance of his creative heritage for forming and developing professional musical education in the second half of the 19th century – the early 20th century. **Conclusions.** Having analysed the creative heritage of Vladyslav Zarembo, including his piano works on Ukrainian themes, vocal works on the words of T. Shevchenko and pedagogical collections, titled “*Spiewnik dla naszych dziatek*” (A songbook for our children), “*Maly Paderewski*” (Little Paderewski), the authors of the research managed to identify the author's key pedagogical and aesthetic views, the range of genres, images, means of musical expression, the level of complexity, their didactic, cognitive, national and educational potential and also trace the development of important patterns in musical education directed towards the correspondence of musical training and education to a specific historical period and the focus on the national musical traditions.

Key words: Vladyslav Zarembo, musical education, pedagogical activity, pedagogical collections, “*Spiewnik dla naszych dziatek*”, “*Maly Paderewski*”.

Круликовская Татьяна Петровна, соискатель кафедры истории музыки Львовской национальной музыкальной академии имени Н. В. Лысенко.

Музыкально-педагогическая деятельность Владислава Зарембы

Цель исследования – сделать обзор музыкально-педагогической деятельности украинского композитора второй половины XIX – нач. XX в. польского происхождения Владислава Зарембы; проанализировать творческое наследие, которое имеет яркое педагогическое направление, представляет общие эстетические и воспитательные концепции и направлено на профессионализацию музыкального образования.

Методология исследования – применены методы историко-культурологического, музыкально-эстетического и жанрово-стилевого анализа, что позволило выявить особенности музыкально-педагогической деятельности Владислава Зарембы в контексте становления профессионального музыкального образования. **Научная новизна** заключается в анализе педагогической деятельности Владислава Зарембы, обосновании основ его музыкально-педагогической и просветительской деятельности, раскрытии значения творческого наследия в становлении и развитии профессионального музыкального образования второй половины XIX – нач. XX в.

Выводы. Анализ творческого наследия Владислава Зарембы, в числе которого – фортепианные произведения на украинские темы, вокальные произведения на слова Т. Шевченка, педагогические сборники «Песенник для наших детей» и «Маленький Паперевский», – дал возможность обозначить ключевые педагогические и эстетические взгляды автора, спектр жанров, образов, средств музыкальной выразительности, уровня сложности произведений, их дидактически-познавательный и национально-воспитательный потенциал, а также позволил проанализировать процесс становления важных закономерностей музыкального образования, направленных на соответствие содержания музыкального обучения и воспитания относительно данного исторического периода, а также ориентацию на национальную музыкальную традицию.

Ключевые слова: Владислав Заремба, образование, педагогическая деятельность, фортепианная творчество, вокальное творчество, педагогические сборники, «Песенник для наших детей», «Маленький Паперевский».

Актуальність дослідження. Актуальним у розвитку української культури другої половини XIX – початку XX століття стає питання професійної музичної освіти, в розвитку якої велику роль відіграли видатні музиканти цієї доби. Великий інтерес складають історичні нариси Олега Михайличенка, присвячені музично-педагогічній діяльності українських композиторів і виконавців другої половини XIX – початку XX ст. [6]. Однак поза увагою дослідників культури та мистецтва цієї історичної епохи залишилась педагогічна діяльність Владислава Івановича

Заремби (1833–1902). Окремі згадки про композитора, який здійснював педагогічну діяльність, містяться в працях Л. Кияновської, В. Прокопчука, М. Печенюк, Р. Римар, М. Данілішиної, М. Антошко, І. Шатковської, які присвячені загальному огляду діяльності діячів культури польського походження другої половини XIX – початку XX ст. Серед дослідницьких матеріалів відсутня література, предметом вивчення якої є педагогічна діяльність Владислава Заремби.

Метою статті є висвітлення музично-педагогічної діяльності українського композитора другої половини XIX – поч. XX ст. польського походження Владислава Заремби та здійснення аналізу його творчої спадщини, яка має яскраве педагогічне спрямування, відтворює загальні естетичні та виховні концепції та спрямована на професіоналізацію музичної освіти.

Виклад основного матеріалу. Кінець XIX – початок XX ст. в Україні характеризується активним розвитком музичного життя та посиленням уваги до професійної музичної освіти, яка створює умови для поступового культурного зростання української нації.

У числі найбільш відомих представників, які здійснили вагомий внесок у розвиток професійної музичної освіти другої половини XIX – початку XX ст., були Микола Лисенко, Борис Підгорецький, Петро Сокальський, Михайло Вербицький, Іван Лаврівський, Сидір Воробкевич, Анатоль Вахнянин, Віктор Матюк, а також відомі виконавці Соломія Крушельницька, Олександр Мишуга, Модест Менцинський, Гнат Хоткевич.

Важливу роль у розвитку культурно-мистецьких традицій та осередків професійної музичної освіти Поділля відіграли представники польської громади, серед яких – Антон Коціпінський, Ромуальд Зентарський, Віктор Зентарський, Йосип Витвицький, Михайло Завадський, Фелікс Яронський, Тадеуш Йотейко, Діонісій Бонковський, Тадей Ганицький.

Цікавою в цьому аспекті є музично-педагогічна діяльність українського композитора польського походження Владислава Заремби (1833–1902), яка співпадає з періодом становлення та розвитку вітчизняної музичної педагогіки.

Народився Владислав Заремба 15 червня 1833 року у м. Дунаївці на Поділлі в збіднілій шляхетській сім'ї. Формуванню музичного світогляду, подальших життєвих та творчих уподобань молодого музиканта сприяв Антон Коціпінський

(1816–1866) – талановитий педагог, композитор й етнограф-фольклорист.

Педагогічну діяльність Владислав Заремба розпочав у 1853 році на посаді викладача фортепіано у школі Антона Коціпінського у Кам'янець-Подільському, на той час – центрі Подільської губернії. Також здійснював приватну педагогічну практику, оскільки музика на той час відігравала важливу роль у навчанні та вихованні дітей з заможних польських родин, а серед інтелігенції широко побутували традиції домашнього музикування.

Поодинокі факти, наведені у статтях дослідників, складають дуже обмежену характеристику педагогічної діяльності композитора. Так, Р. Римар повідомляє: «В.І. Заремба відомий як музикант, критик і педагог. Його творчість складається переважно з обробок народних пісень, які були популярні серед різноманітних верств населення – від аристократичних салонів до студентської молоді» [11, с. 22]. Дослідниця додає: «У 1854 р. він працював органістом у костьолі при Кармелітському монастирі і одночасно вчив дітей гри на фортепіано» [11, с. 22].

У Житомирський період (1856–1862 роки) музикант продовжує активну музично-педагогічну та композиторську діяльність, дає приватні уроки фортепіано та працює у приватних пансіонах.

Стислу енциклопедичну довідку про композитора-педагога подає І. Шатковська: «Активна музично-педагогічна й виконавська діяльність розпочалась у Житомирі та продовжилась у Києві, де він навчав гри на фортепіано та хоровому співу, викладав у різних жіночих навчальних закладах, виступав у концертах як соліст, акомпаніатор та учасник камерних ансамблів, писав фортепіанні твори та аранжував народні пісні» [15, с. 462].

Отже, розквіт композиторської та педагогічної діяльності припадає на Київський період (1862–1902 роки), у який В. Заремба працює на посаді викладача по класу фортепіано і хорового співу в Інституті шляхетних дівчат, Левашівському інституті, приватних пансіонах.

На той час Інститут шляхетних дівчат славився музичним вихованням, і окремі його випускниці здобули славу відомих піаністок і оперних співачок. Музикою дівчата займалися протягом усього терміну навчання, для занять з фортепіано

відводилось 4 години на тиждень, хорового співу – 6 годин та сольного співу – 2 години. Окрім того, вихованки отримували знання з сольфеджіо та музичної грамоти, займались ансамблевим музикуванням. Про традиційно високий професійний рівень учителів-музикантів у навчальному закладі йдеться у спогадах про педагогічну діяльність М.В. Лисенка, який протягом 1881–1906 років також працював у ньому на посаді викладача та інспектора [6, с. 14].

Про те, що постать Заремби-педагога була відомою в Києві, свідчить і некролог, розміщений у газеті «Театр и искусство» від 27 жовтня 1902 року: «В Киеве 19 октября скончался старейший композитор-педагог Владислав Заремба. С 1862 года жил в Киеве в качестве преподавателя игры на фортепиано при Левашевском пансионе и др.» [14].

Педагогічна діяльність окреслила зацікавленість Владислава Заремби до жанрів фортепіанної та вокальної мініатюри, викликала потребу створення навчально-дидактичної літератури та формування педагогічного репертуару.

Фортепіанна спадщина В. Заремби має своїм джерелом майже винятково українську народну пісню, на ґрунті якої сформувалась національна традиція жанру обробки народних пісень.

Під загальною назвою «Українські мелодії» об'єднано 18 творів В.І. Заремби, які відзначаються ліризмом та яскравим мелодизмом. У їх числі: «Прощання з Україною», «Думка-шумка», «Чи я в лузі не калина була» (думка), «Рече та стогне Дніпр широкий», «Запорізька пісня «Гей-же ви хлопці, славні молодці» «Повій вітре на Україну», «Подільська думка»; «Козак від'їжджає, дівчинонька плаче» (думка) та ін.

Як зазначає М. Дремлюга, хоч «авторові не завжди вдається піднятися до рівня художніх образів використаних ним пісень, фортепіанні композиції В. Заремби приваблюють ширістю, емоційністю, мелодичністю» [3, с. 34].

Період романтизму окреслив зацікавленість композиторів не лише українською історією, фольклором, але й українською поезією, зокрема творчістю видатного поета ХІХ ст. Тараса Шевченка. Не залишився осторонь цієї тенденції й В.І. Заремба, автор збірки «Кобзар Тараса Шевченка», до якої увійшло 30 вокальних творів. Вони відіграли значну роль у розвитку жанру українського романсу та становленні української Шевченкіани ХІХ ст., звучали в аматорських

та навчальних колах, отримали сценічне виконання. Відомо, що солоспіви «Вітре буйний, вітре буйний» та «Над Дніпровою Сагою» Владислава Заремби увійшли до камерно-вокального репертуару видатної співачки світового рівня Соломії Крушельницької [5, с. 43].

Активний розвиток музичної освіти і фортепіанного виконавства, зростання інтересу до домашнього музикування та професійного навчання окреслили проблему створення навчально-дидактичної літератури для дітей.

Починаючи з XIX століття композитори України зробили значний внесок у формування дитячого педагогічного репертуару для фортепіано. Поряд із першими циклами мініатюр для фортепіано М. Степаненка, В. Присовського, М. Соколовського є згадка про педагогічні праці для дітей Владислава Заремби: вокальну збірку «Пісенник для наших дітей» («*Spiewnik dla naszych dzieci*») і фортепіанну збірку «Маленький Падеревський» («*Mały Paderewsky*»). Однак зміст цих збірок, їхнє дидактичне та художнє значення не були досліджені.

Збірник «Пісенник для наших дітей», виданий видавництвом Л. Ідзіковського (Варшава), належить до творів педагогічного характеру та відповідає традиціям виховання дітей у польських сім'ях, пройнятих високою релігійністю та повагою до національних традицій.

Важливе місце у збірнику займають пісні релігійного змісту, які містять щоденні молитви: «*Modlitwa dziecka*» («Дитяча молитва»), «*Do Boga*» («До Бога»), «*Wieczorny pacierz*» («Вечірня молитва»), а також пісні на найважливіші періоди церковного року – Різдво Христове «*Anioł pasterzommywil*» («Ангел сказав пастушкам»), «*Wyg się rodzi*» («Бог роджений») та Великдень «*W żłobie leżę*» («В жалобі лежу»), «*Wesoly nam dziś dzień nastal*» («Веселий нам цей день настав»).

Різноманітний світ дитинства автор передає: через змалювання картин природи – «*Kiedyranne wstaja zorze*» («Коли рання встає зоря»), «*Gwiazda*» («Зірка»); зображення світу тварин і птахів – «*Kogutek*» («Півник»), «*Ptaszek*» («Пташка»), «*Piosenka o wilku*» («Пісенька про вовка»). Пісні «*Przechadzka*» («Прогулянка»), «*Polowanie*» («Полювання»), «*Wesoły Janek*» («Веселий Янек») пов'язані з емоційно-рухливою активністю дитини. Не оминає автор і соціальної тематики, яка розкривається на дитячий рівень сприйняття в піснях «*Panieonieczka*» («Паняночка»), «*Jałmużnaubogiej dziecięca*» («Милостиня

для дітей»), «Pieśń ubogiej dziewczynki» («Пісня бідної дівчинки»).

Цілком ймовірно, що збірка «Spiewnik dla naszych dzieci» була укладена з метою приватної педагогічної практики для дітей із заможних польських родин, де музика відігравала важливу роль. Не виключено, що на окремих творах цієї збірки міг виховуватись і син композитора – майбутній композитор Сигизмунд, для якого батько був першим вчителем музики. Однак авторська присвята Владислава Заремби «Моїм онукам» дає точну інформацію про те, що збірка є підсумком педагогічної праці автора і, ймовірно, упорядкована в останній період його життя.

У числі педагогічних праць Владислава Заремби – збірка фортепіанних п'єс «Маленький Падеревський». Очевидним є факт завершення її формування в останні роки життя композитора, після 1901 року, бо саме в цей час відбулась прем'єра і здобуття популярності опери Ігнація Яна Падеревського «Манру», уривки з якої також увійшли до даної збірки (№ 52).

Збірка «Mały Paderewsky» містить 53 твори, які за тематикою можна поділити на:

- фортепіанні транскрипції молитовних текстів (№ 1-11), які завершуються «Modlitwa» з опери «Halka» С. Монюшка;
- фортепіанні обробки польських історичних та побутових пісень різноманітної тематики (№ 12-30);
- фортепіанні перекладення творів та популярних уривків з опер відомих польських композиторів – сучасників В. Заремби (№ 31-53).

Дитяча тематика представлена у збірці п'єсами, що проникають у світогляд дитини, змальовують картини та образи, близькі до дитячого сприйняття:

- реальні персонажі дітей та їх чуттєво-емоційний світ «Czegoś oczki zapłakała» («Чому очки заплакала»), «Dwie Marysie» («Дві Марисі»), «Wesoły Janek» («Веселий Янек»);
- картини природи та її мешканці («Lata ptaszek po ulicy» («Літа пташок по вулиці»), «Wlaż kotek na plotek» («Виліз котик на плотик»);
- атмосфера польських пісень та національних танців («Krakowiak» («Краков'як»), «Mażurek» («Мазурка»), «Polonez» («Полонез»).

У другому розділі збірки (№ 12-30) спостерігаємо звертання композитора до національних джерел як втілення

провідної тенденції європейського романтизму, який по-новому трактував фольклор як важливе джерело пізнання народу, його національного духу. І цілком природно, що В. Заремба, маючи польське походження, звертається саме до польського фольклору та патріотичних пісень, утверджує тим самим національну ідентичність та ментально-етнографічні особливості поляків.

«Виняткове місце пам'ять посідає в суспільствах, позбавлених державності або тих, що проживає в оточенні інших етнічних груп і обмежені в доступі до колективної пам'яті своєї нації. Саме в таких умовах формувалась пам'ять поляків, що проживали в українських губерніях Російської імперії» [7, с. 7]. Разом із тим, за твердженням С. Русової, «національне виховання виробляє в людини не хистку моральність, а формує цільну особистість. Через пошану і любов до свого народу воно виховує в дітях пошану і до інших народів» [12].

П'єси № 31–53 – це обробки та перекладення творів (або фрагментів) польських композиторів – сучасників В. Заремби, серед яких: С. Монюшко (1819–1872), І. Коморовський (1824–1857), М. Завадський (1828–1887), З. Носковський (1846–1909), М. Огінський (1765–1833), Г. Венявський (1835–1880), Ф. Нововейський (1877–1946), В. Зеленський (1837–1921), І. Падеревський (1860–1941). Усі ці діячі здобули заслужену популярність у Польщі, здійснили вагомий внесок в розвиток музичної культури своєї Батьківщини.

Традиція фортепіанних перекладень, транскрипцій вокальних та інструментальних творів була широко представлена в цей історичний період у творчості композиторів-романтиків, а приводом для їх створення могло послужити бажання Владислава Заремби популяризувати вокальні та інструментальні твори сучасних польських композиторів та адаптувати їх для навчання, домашнього музикування чи салонного виконання.

Порівняно з попередніми творами збірки в наступних перекладеннях розширюється діапазон, використовуються фактурні нашарування декількох пластів («Grajek» М. Завадського, «Polonez» З. Носковського), ущільнюється акордова фактура («Mazurek» з опери «Halka» С. Монюшка), використовуються октавні дублювання голосів (уривки з опери «Manry» І.Я. Падеревського), застосовуються елементи етюдної техніки («Prażniączka» С. Монюшка). Разом із тим у творах збагачується штрихова палітра («Skowroneczek spiewa»

3. Носковського, «Taniek Litwinek» з опери «Conrad Wallenrod» В. Зеленського) та ускладнюється музична форма («Poloneż» Г. Венявського), в окремих з них використано вільний імпровізаційний розвиток («Dumka» з опери «Janek» В. Зеленського).

Ці ознаки свідчать про адресування п'єс для виконання більш досвідченими музикантами з набутим професійним виконавським досвідом, а відтак мова йде про послідовне та планомірне формування виконавських навичок у музикантів, що є одним із основних дидактичних принципів.

Таким чином, окрім навчального, збірка фортепіанних творів «Mały Paderewsky» виконувала ще одне надважливе завдання – сприяла збереженню рис національної самоідентичності та історичної пам'яті в умовах опору поляків політиці русифікації та боротьби з католицизмом, запровадженої царським урядом у XIX ст.

У цілому педагогічні збірки «Śpiewnik dla naszych dzieci» та «Mały Paderewsky» є результатом загальних світоглядно-естетичних та музично-педагогічних засад композитора. Ці праці відтворюють зацікавленість історією та народним побутом польського народу, втілюють завдання культурного просвітництва та відповідають традиціям виховання дітей у польських сім'ях, сповнених релігійності, глибокої шани до національних традицій та історії.

Висновки. Унаслідок здійсненого аналізу констатуємо, що творчий доробок В. Заремби, зокрема його педагогічна спадщина, демонструє два напрями в розвитку його творчості – польський та український, які вирішували спільну мету – зацікавленість національними традиціями обох народів та їх збереження, прагнення до національної свободи в складних умовах політичних та ідеологічних конфліктів, розвиток культурних надбань, формування музичного професіоналізму, створення професійної композиторської та виконавської школи в Україні.

Аналіз творчого доробку Владислава Заремби дав можливість означити ключові педагогічні та світоглядно-естетичні погляди автора, серед яких:

- практична потреба напрацювання педагогічного репертуару в жанрах фортепіанної та інструментальної мініатюри;
- надання творам національно-виховного, патріотичного та просвітницького потенціалу;

- зацікавленість фольклором та орієнтованість на українські національні традиції у фортепіанних творах на українські теми;
- формування жанру фортепіанної обробки народних пісень;

- розвиток жанру українського романсу на слова Т. Шевченка та виведення його до рівня концертного виконання;

- зацікавленість традиціями виховання, історією та фольклором польського народу та втілення їх у педагогічних збірках «Śpiewnik dla naszych dzieci» та «Mały Paderewsky» як приклад збереження національної ідентичності;

- урахування особливостей вікової психології, глибоке проникнення у внутрішній світ дитини та створення яскравих образів, емоційних станів, доступних для дитячого розуміння;

- формування педагогічних збірок із тенденцією до ускладнення засобів музичної виразності, музичної форми та образно-емоційної сфери творів;

- здійснення просвітницької діяльності шляхом популяризації вокальних та інструментальних творів польських композиторів-сучасників В. Заремби у фортепіанних транскрипціях та обробках;

- створення репертуару, актуального до своєї історичної доби, покликаного на висвітлення та подолання проблем тогочасного суспільства.

Владислав Заремба був носієм європейської культури і освіченості. Його зацікавленість українською та польською народною і професійною культурою, просвітницька та педагогічна діяльність сприяли формуванню і розвитку професійної музичної освіти в Україні, укріпленню її зв'язків із західноєвропейською музичною освітою і культурою.

Перспективи подальшого розвитку. Питання педагогічної діяльності В.І. Заремби потребує подальшої розробки та наукового обґрунтування. Наступний етап дослідження буде спрямований на пошук та вивчення архівних джерел, що містять інформацію про практичне застосування та отримані результати педагогічної діяльності В.І. Заремби в навчальних закладах Києва кінця XIX – поч. XX ст. у контексті становлення професійної музичної освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антошко Марина. Діяльність представників польської культури на Поділлі кінця XIX – першої половини XX століття. URL : <http://glierinstitute.org/ukr/digests/042/6> (дата звернення: 15.04.2019).

2. Данілішина М.Ф. Українська дитяча фортепіанна музика та її дидактично-виховні можливості. *Актуальні питання мистецької педагогіки*. Хмельницький : ТОВ Поліграфіст, 2016. Вип. 5. С. 21–25.
3. Дремлюга М. Українська фортепіанна музика (дожовтневий період). Київ : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1958. 134 с.
4. Кияновська Л. Антон Коціпінський: репрезентант польської культури в українській музиці. *Наукові збірки Львівської національної музичної академії ім. М.В. Лисенка*. Львів, 2013. Вип. 27. С. 26–37.
5. Комаревич І.Л. Поезія Тараса Шевченка у камерно-вокальному репертуарі Соломії Крушельницької. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/15530/1/42-44.pdf> (дата звернення: 10.04.2019).
6. Михайличенко О.В. Музично-педагогічна діяльність українських композиторів і виконавців другої половини XIX – початку XX ст.: історичні нариси. Суми : Видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1», 2005. 102 с.
7. Ніколаєнко О. Твердиня польськості: національна місія жінки у польській родині Наддніпрянщини на межі XIX–XX ст. URL : <http://uamoderna.com/md/nikolaenko-polish-women> (дата звернення: 18.04.2019).
8. Озимовська А. Історіографія польських музикантів-педагогів на Поділлі. Педагогічний дискурс. Хмельницький : ХГПА, 2013. Вип. 15. С. 489–496.
9. Печенюк М.А. Музично-творча діяльність мистців Поділля – сучасників Ференца Ліста. *Актуальні питання мистецької педагогіки : зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конф. «Ференц Ліст і Україна. Ференц Ліст і Поділля. Музично-педагогічний аспект» (22-23 вересня 2011 р., м. Хмельницький)*. Хмельницький : ХГПА, 2011. Вип. 1. 156 с.
10. Прокопчук В. С. Владислав Заремба – український і польський композитор. Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки: збірник наукових праць за матеріалами міжнародної наукової конференції (м. Хмельницький, 23-24 червня 1999 року). Хмельницький : Поділля, 1999. С. 562.
11. Римар Росіна. Роль діячів культури польського походження в музичному житті подільського краю (друга половина XIX – початок XX століття). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та Національної музичної академії України імені Петра Чайковського. Серія: Мистецтвознавство*. 2005. № 2(14). С. 18–24.
12. Русова Софія. Дошкільне виховання. Вибрані педагогічні твори. Київ : Освіта, 1996. 304 с.
13. Таран К.М. Фортепіанна музика для дітей у творчості українських композиторів. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Мистецтвознавство*. Київ, 2014. Вип. 30. С. 24–31.
14. Театр и искусство. Київ, 1902. № 44. 803 с.

15. Шатковська І.С. Вплив польських композиторів на становлення української фортепіанної музики. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2014. Вип. 41. С. 457–461.

REFERENCES

1. Antoshko M. Dijałnistij predstavnykiv poljskkoji kuljтуры na podilli kincja XIX – pershoji polovyny XIX stolittja [Activity of the representatives of Polish culture at the division of the late XIX and first half of the XIX century]. Retrieved from <http://glierinstitute.org/ukr/digests/042/6> [in Ukrainian].

2. Danilishyna M.F. (2016). Ukrajinjska dytjacha fortepianna muzyka ta jiji dydaktychno-vykhovni mozhlivosti. [Ukrainian Children's Piano Music and its Didactic and Educational Opportunities]. Aktualjni pytannja mystecjkoi edagoghiky – Topical issues of artistic pedagogy, (5), 21–25. Khmelnytsky: TOV Polihrafist [in Ukrainian].

3. Dremljughа M. (1958). Ukrajinjska fortepianna muzyka (dozhovtnevij period). Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo obrazotvorchoho mystetstva i muzychnoi literatury URSR [in Ukrainian].

4. Kyjanovs'jka L. (2013). Anton Kocipins'kyj: reprezentant poljskkoji kuljтуры v ukrajinjskij muzyci [Anton Kotsipinsky: Representative of Polish culture in Ukrainian music.]. Naukovi zbirky Ljvivs'koi nacionalnoji muzychnoi akademiji im. M. V. Lysenka – Scientific collections of the Lviv National Musical Academy named after M.V. Lysenko, (27), 26–37. Lviv [in Ukrainian].

5. Komarevych I. L. Poezija Tarasa Shevchenka u kamerno-vokaljnomu repertuari Solomiji Krusheljnyc'koi [Poetry of Taras Shevchenko in the Chamber-Vocal Repertoire of Solomia Krushelnytska]. Retrieved from <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/15530/1/42-44.pdf> [in Ukrainian].

6. Mykhajlychenko O.V. (2005) Muzychno-pedahoghichna dijałnistij ukrajinjs'kykh kompozytoriv i vykonavciv drughoji polovyny XIX – pochatku XX st.: istorychni narysy. [Musical-pedagogical activity of Ukrainian composers and performers of the second half of the nineteenth and early twentieth centuries: historical essays]. Sumy: Vydavnychovyrobnyche pidpryemstvo «Mriya-1» [in Ukrainian].

7. Nikolajenko O. Tverdynja poljskosti: nacionaljna misija zhinky u poljskij rodyni Naddniprojanshhyny na mezhi XIX – XX st. [Solidarity of poles: national mission of a woman in the Polish family of the Dnieper at the turn of the nineteenth and twentieth centuries]. Retrieved from <http://uamoderna.com/md/nikolaenko-polish> [in Ukrainian].

8. Ozymovs'jka A. (2013). Istoriohrafiya pols'kykh muzykantiv-pedahohiv na Podilli. [Historiography of Polish musicians-teachers in Podillia.]. Pedagoghichnyj dyskurs – Pedagogical discourse, (15), 489–496. Khmelnytsky: KHHPA[in Ukrainian].

9. Pechenjuk M. A. (2011). Muzychno-tvorcha dijałnistij mystyvciv Podillja – suchasnykiv Ferenca Lista [Musical and creative activity of the

artists of Podillia - contemporaries of Ferenc Liszt]. Aktualjni pytannja mystecjkoi pedagoghiky: zb. nauk. pracj mizhnar. nauk.-prakt. konf. «Ferenc List i Ukraïna. Ferenc List i Podillja. Muzychno-pedagoghichnyj aspekt» – Topical issues of artistic pedagogy: Sb. sciences Internship sci. pract. conf. "Ferenc Liszt and Ukraine. Ferenc Liszt and Podillya. Musical and Pedagogical Aspect", (1). Khmelnytsky: KHHPA [in Ukrainian].

10. Prokopchuk V. S. (1999). Vladyslav Zarembo – ukrajinsjkyj i poljsjkyj kompozytor [Vladyslav Zarembo is a Ukrainian and Polish composer]. Poljaky na Khmelnychchyni: pohljad krizj viky: zbirnyk naukovykh pracj za materialamy mizhnarodnoji naukoivoj konferenciji – Poles in Khmelnytsky: A Look Through the Centuries: a collection of scientific works on the materials of the international scientific conference, 562. Khmelnytsky: Podillya [in Ukrainian].

11. Rymar (2005). Rolj dijachiv kuljтуры poljsjkoĝo pokhodzhennja v muzychnomu zhytti podiljsjkoĝo kraju (drugha polovyna XIX – pochatok XX stolittja) [The role of cultural figures of Polish origin in the musical life of the Podillya region (second half of the XIX - early twentieth century)]. Naukovi zapysky Ternopiljsjkoĝo nacionaljnoĝo pedagoghichnoĝo universytetu imeni Volodymyra Ghnatjuka ta Nacionaljnoji muzyčnoji akademiji Ukraïny imeni Petra Chajkovsjkoĝo. Serija: Mystectvoznavstvo – Scientific notes of the Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk and the National Music Academy of Ukraine named after Pyotr Tchaikovsky. Series: Art Studies, (2 (14)), 18-24[in Ukrainian].

12. Rusova S. (1996). Doshkiljne vykhovannja. Vybrani pedagoghichni tvory. Kyiv: Osvita[in Ukrainian].

13. Taran K. M. (2014). Fortepianna muzyka dlja ditej u tvorchosti ukrajinsjkykh kompozytoriv [Piano music for children in the works of Ukrainian composers]. Visnyk Kyjivsjkoĝo nacionaljnoĝo universytetu kuljтуры i mystectv. Serija: Mystectvoznavstvo – Bulletin of the Kiev National University of Culture and Arts. Series: Art Studies, (30), 24–31. Kyiv [in Ukrainian].

14. Teatr y yskusstvo (1902), (44). Kyiv [in Ukrainian].

15. Shatkovsjka I.S. (2014). Vplyv poljsjkykh kompozytoriv na stanovlennja ukrajinsjkoji fortepiannoji muzyky. [The Influence of Polish Composers on the Formation of Ukrainian Piano Music]. Naukovi zapysky Vinnycjkoĝo derzhavnogho pedagoghichnoĝo universytetu imeni Mykhajla Kocjubynsjkoĝo. Serija: Pedagoghika i psykholohija – Scientific notes of the Vinnitsa State Pedagogical University named after Mikhaïl Kotsiubynsky. Series: Pedagogy and Psychology, (41), 457-461. Vinnitsia: TOV «Nilan LTD» [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.04.2019 р.